

EL JACIMENT DE SANT LLORENÇ DE BOADA-EL GRAELL (VIC, OSONA): UN EXEMPLE DE DIACRONIA DE POBLAMENT A LA PLANA DE VIC.

Mònica OLIVA POVEDA ¹, Jordi ALSINA MARTÍN ²

¹ Arqueòloga. Universitat Autònoma de Barcelona.

² Arqueòleg.

INTRODUCCIÓ

La intervenció arqueològica efectuada en el jaciment de *Sant Llorenç de Boada-El Graell*, al municipi de Vic, es va dur a terme com a conseqüència de la urbanització d'una Àrea Residencial Estratègica (ARE) promoguda per Incasol (Institut Català del Sòl). L'actuació arqueològica es va encarregar a l'empresa Arkeolik s.c.p. ¹, sota la direcció de Jordi Alsina Martín, incorporant-se un mes més tard la segona directora, Mònica Oliva Poveda.

L'excavació del jaciment es va iniciar el 19 de novembre del 2007 amb caràcter d'urgència, atès el gran nombre d'estructures que s'anaven localitzant en l'obra i, finalment, va quedar interrompuda el 20 de febrer del 2008 per ordre de Incasol, que també va paraitzar l'execució de l'ARE.

El jaciment de Sant Llorenç de Boada-El Graell està situat a l'oest del nucli urbà de Vic, entre l'antiga N-152 (actual C-17) i el límit del municipi, a l'indret anomenat el Graell. Els terrenys que conformen l'ARE limitaven al nord, amb la carretera de Vic a Santa Eulàlia de Riuprimer (carretera de la Guixa), a l'est, amb el vial d'enllaç entre l'antiga carretera N-152 de Barcelona a Puigcerdà i la carretera de la Guixa, i a l'oest, amb la variant de la carretera N-152 (C-17). L'àrea tenia una superfície de 20,11 ha. Les coordenades entre les quals s'ubica el jaciment corresponen a: sud-est: x: 437532,00 m y: 4641683,00 m; nord-oest: x : 436734,50 m y: 4641717,00 m (Figura 1).

Les primeres evidències de restes arqueològiques detectades durant la prospecció van ser els basaments de la capella-església de *Sant Llorenç de Boada*² i restes de tombes medievals al seu voltant (Alsina, 2007). Es coneixien, al voltant de l'àrea, altres restes arqueològiques: les 3 inhumacions de tomba amb llosa (entre el 401 i el 715 dC) de la *Tomba del Mas Atalaia del Xiprer*, les restes ceràmiques de sigil·lada a

Can Claveres, unes 3 sitges que contenien ceràmica romana, teules i fauna al mas de *Casa Fontcuberta* (218 / 476 dC) i, finalment, l'*Ermita de Sant Sixt de Miralplà*, de final del segle XI, d'una sola nau a dues vessants de teula aràbiga.

Figura 1. Sectors Jaciment el Graell

El tipus d'estructura documentada a l'àrea arqueològica d'El Graell és força variat: estructures relacionades amb l'emmagatzematge o "estocatge" (sitges i cubetes del bronze inicial i altmedievals), estructures d'enterrament (necròpolis tardoantiga i altmedieval), estructures construïdes d'edificacions (murs i basaments d'un vilatge tardoantic), estructures d'habitatge (retalls semi-excavats amb elements de sustentació (forats de pal) i construccions relacionades amb un rec i un molí d'època baixmedieval del segle XIII.

Finalment van ser un total de 126 estructures, de les quals es van excavar 71 i 55 resten pendents. Quan redactem aquest text, al mes de febrer de l'any 2013, resten per excavar un conjunt de sitges, grans retalls de cronologia prehistòrica, una tomba medieval i el vilatge rural tardoantic, així com la prospecció arqueològica de les parcel·les adjacents, d'alta expectativa arqueològica. Les estructures es van numerar i protegir sota una capa de *geotèxtil* i posterior cobriment d'aquest amb terra.

¹ Empresa actualment inexistente. La direcció de l'excavació no va percebre el sou de la realització de la memòria, cosa que també ha condicionat la manca d'analítiques realitzades i la difusió del jaciment.

² Ermita romànica del segle XI, que fou dinamitada l'any 1939, al final de la guerra civil. Aquesta ermita es troba també catalogada a la fitxa núm. 13 del Programa d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Vic del 1992.

A nivell de distribució, es va decidir subdividir les àrees d'intervenció degut a l'extensió de l'àrea i adaptant-nos a l'acció de la maquinària. Així, el **sector 1** era la zona més pròxima al mas de Sant Llorenç i es situava en un turonet, en la part oest, al voltant del mas. En aquest lloc es localitzaren els basaments de l'antiga capella romànica de Sant Llorenç, sitges, estructures funeràries i nivells arqueològics amb material tardoantic i altmedieval. Cal assenyalar que resten per excavar una tomba i diferents nivells.

El **sector 2**, en canvi, es trobava en una zona més baixa, per la part sud del mas de Sant Llorenç, i una mica més allunyada del mateix. Correspon als vials oberts amb màquines. En aquest sector documentem les sitges prehistòriques, les estructures semi-excavades i el conjunt de fonaments d'un antic vilatge rural tardoantic. Cal dir també que les noves estructures documentades, que encara no s'han excavat, se situen en aquest sector.

El **sector 3** correspon al conjunt constructiu del molí fariner medieval i el mas.

Estructures d'emmagatzematge del bronze inicial

L'ocupació del bronze inicial se situa al sector 2 del jaciment, en la zona dels vials oberts per l'ARE³.

Resten per prospectar i delimitar les zones adjacents (parcel·les) que poden acabar de configurar l'extensió aproximada d'aquest assentament.

El tipus d'estructures documentades consisteix en una desena de sitges, tot i que es podrien adscriure també, per proximitat i morfologia, dues sitges més (S-42 i S-44) i dues petites cubetes (E-30 i E-31). El conjunt estaria associat a una petita comunitat amb una economia de caràcter agrícola-ramader, que tenia una intencionalitat de conservació de gra o de contenidors. Cal mencionar la inexistència d'elements de molta i també les escasses restes de material constructiu, per tant, no tenim prou informació sobre si els espais d'habitatge d'aquesta comunitat estaven a la mateixa àrea. Les fosses estaven excavades en nivells geològics d'argiles i llims carbonatats, reblertes moltes d'elles de manera natural. En d'altres, es registren nivells sedimentològics dipositats en forma cònica, denotant la rapidesa amb la qual algunes estructures foren clausurades de forma intencional (exemple de l'estructura S-32). En general, no presenten sediments orgànics i les dues cubetes són força estèrils, només presenten algun fragment informe de ceràmica. Les fosses tenen secció de tendència troncocònica, globular i cúbica, però totes presenten el fons pla. Es presentaven escapçades, però mantenint fondàries variables d'entre 98 cm i 42 cm. Algunes d'aquestes estructures es troben tallades per d'altres de la mateixa cronologia (S-43 i S-44) o per d'altres corresponents a un assentament d'època tardoantiga, cas de la sitja S-23B, Retall 7-B UE 1149 i Retall-3 UE 1122.

El material arqueològic recuperat en general és, però, escàs. Les formes ceràmiques reuneixen trets de tradició *veraziana* i calcolítica, amb altres propis de les primeres etapes de l'edat del bronze. Dominen les bases planes i destaca una base cònca. A nivell decoratiu, veiem quatre variants: aplicacions plàstiques de cordons llisos o impresos

amb digitacions, decoracions que es despleguen en petites incisions a la vora, en espiga o en paral·lel, decoracions impreses fetes sobre el llavi, en disposició vertical i en forma de U en unguilacions/digitacions... En els acabats predominen les superfícies llises, tot i que, a S-4, hi havia fragments amb superfícies engrutades o rugoses amb aplicacions irregulars d'argila de disposició intencionada. Un altre tipus de material arqueològic recuperat seria una peça d'indústria òssia, possible agulla o petit punxó, en os localitzat a la S-43 feta sobre una tibia d'un oviscaprí que, a nivell microscòpic, presenta traces de poliment a l'extrem apical i a les superfícies anterior i posterior. Únicament es va documentar fauna a la S-4.

Les estructures que han proporcionat el material clarament definitori per adscriure el conjunt al bronze inicial serien la S-4 i S-32.

D'una banda, la S-4, sitja de fons pla, de secció amb tendència cúbica, escapçada per la màquina i que va perdre la paret del sector SW-SE, presentava 60 cm de potència màxima conservada. Entre el sediment es recuperaren un total de 91 fragments ceràmics, dels quals en destaquen 15 vores decorades amb digitacions, incisions en espiga i impressions en U, llengüetes, una base cònca i un perfil gairebé sencer d'un vaset carenat amb vora oberta arrodonida amb nansa i part de la carena. També destaca la documentació de restes de fauna⁴, amb presència significativa de *Bos* domèstic, un èquid, de forma més escassa oviscaprins i suïds, i, de forma anecdòtica, una resta d'au. També es detectaren restes de tovots i *torchis*, que denoten proximitat d'alguna estructura d'habitatge construïda.

D'altra banda assenyalem la S-32 que, a priori, seria una sitja amb cubeta de 143 cm de diàmetre superior i 102 cm de diàmetre inferior, reblerta per UE1120, un sediment argilós, escàs de material però significatiu, atès que es determinen 6 vasos com a NMI: vas amb llengüeta molt deteriorada, vas amb cordó, vas de base anular, vas amb cordó amb digitacions, vas amb vora arrodonida de perfil recte i, finalment, vas de vora recta plana decorada amb incisions en espiga, amb engruiximent sobre una llengüeta al llavi. Les parets d'aquesta estructura són cònques i té una forma troncocònica, però amb la presència d'una petita cubeta pocs centímetres abans de tancar-se la base que, donada la seva morfologia i ubicació, correspondria a un dispositiu intern de la sitja. Aquesta cubeta consta d'un únic nivell (UE 1133) de rebliment argilós i escàs material ceràmic informe i té una fondària de 95 cm. L'altre element particular és una petita fossa o forat que s'ha localitzat en un lateral del fons d'aquesta cubeta, irregular i de fons còncau d'una profunditat de 19 cm. Aquesta fosseta està reblerta per un sediment argilós i només es va documentar un únic fragment informe de ceràmica. La funcionalitat de la cubeta bé podria ser l'acondicionament d'una possible banquetta per accedir a la petita fossa del fons, o bé podria formar part d'una coberta o sosteniment del forat de pal de la mateixa sitja. Coneixem paral·lels d'aquests tipus de dispositius a Can Roqueta/Torre-romeu (Sabadell) i al jaciment dels Mallols (Cerdanyola del Vallès) (Oliva i Terrats, 2005; Francés *coord.*, 2007). (Figura 2).

Les estructures excavades fins al moment evidencien una nova ocupació a l'aire lliure a la plana de Vic cap a finals del mil·lenni III i la primera meitat del segon mil·lenni cal

³ Assenyalem la possible pèrdua d'estructures en aquest sector durant el rebaix fet amb maquinària sense el control arqueològic. Correspon al vial central de l'obra, i es va detectar una sitja en la secció del vial.

⁴ Estudi realitzat per la Dra. Silvia Albizuri (Universitat de Girona).

BC⁵. S'afegeixen a estructures prehistòriques registrades anteriorment a Vic i el seu entorn més immediat, com seria l'enterrament a l'*Escorial* dins del convent de les monges Carmelites a la ciutat, datat al Neolític final, una petita ocupació calcolítica a la *Creu del Tossell*, i el fons de cabana al jaciment del *Pont del Gurri*. També són similars a les registrades altres zones d'Osona com l'*institut Antoni Pous* de Manlleu (Boquer *et al.*, 1995), *Camps de la Farigola*, *Camps de Can Baulenes* i *Collet de Cal Guarda* a les Masies de Voltregà (Martí i Casas, 2008).

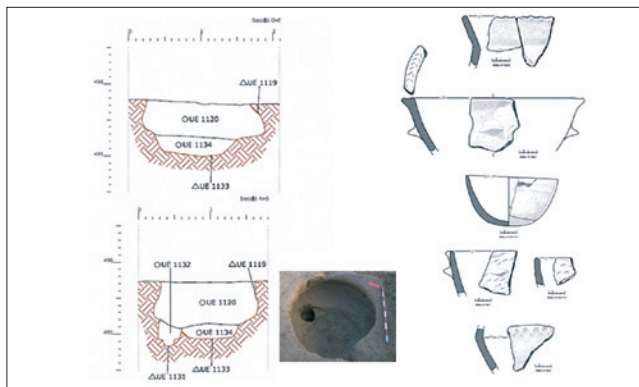

Figura 2. Bronze inicial

Sitges de la Primera Edat del ferro (975- 650 aC) i Ibèric Final (200-50 aC)

Ambdues sitges es troben en el límit d'un vial, a tocar de la parcel·la sense prospectar ubicada al NE de l'àrea del Mas del Graell i pròximes entre elles.

La sitja S 27 (UE 1099, 1100) conservava secció troncocònica i fons pla. El material definitori de la Primera Edat del ferro seria ceràmica feta a mà de cocció reductora, on destaquem una base plana i una carena.

La sitja que adscriuim a una fase de l'Ibèric Final seria la S-18 (UE 1097 i 1098), molt arrasada, atès que només conservava 15 cm de potència. Tenia planta circular de 115 cm de diàmetre amb la base de forma còncaua. Estava reberta per una única capa d'argila marró i restes de tovot desfet amb material ceràmic del qual en destaca una petita àmfora sencera (GRA 1098 – S 18-10) (15 cm x 10 cm). La petita àmfora, de cocció oxidant, té dues nanses de secció circular i boca circular, amb rebava al llavi, i una inscripció on es pot llegir, en grafia llatina, els signes *AXHVM* ó *WAHXV*.

El tipus d'àmfora més semblant seria A-IBE R7, datada entre -200/-50, que correspondria a l'Ibèric Final. Per la forma i les dimensions pot ser assimilable al tipus d'àmfora de fireta a torn de cocció oxidant de Sant Julià de Ramis (Sagrera, 2008), on també es documenten petites àmfores de ceràmica comuna oxidada als estrats del poblat (UE 1023 de Sant Julià) (Sagrera, 2008, p. 57). També destaca un fragment de ceràmica ibèrica pintada, esgrafiada amb decoracions en forma de serra i amb motius decoratius aplicats en forma de botó circular (Francés *et al.*, 2007, pp. 65-70). S'han constatat elements amb decoracions semblants (incises), amb forma de serreta, a gerres amb engalba espatulada a Sant Julià de Ramis (Sagrera, 2008, p. 53). Estaríem parlant, per tant, d'un context ceràmic ibèric autòcton amb importacions d'origen italià, ja que també es documenten elements romans d'època

republicana, com fragments i un peu de copa del tipus campaniana fet a tornet.

A la ciutat de Vic, i corresponent a la mateixa cronologia, s'havien constatat estructures de la Primera edat del ferro i del Ibèric ple (450-200 aC) als jaciments de *Camp del Pas* i del *carrer Sant Sadurní*.

Estructures tardoantigues: el vilatge tardoantig i la necròpoli (s. IV-VI dC)

L'assentament tardoantig *El Graell* està format per un seguit d'estructures disseminades entre el sector 1 (necròpoli) i el sector 2. En el sector 2 hi ha un grup d'estructures que s'estenen en sentit est i que formarien un vilatge rural, són 2 sitges, 4 cabanes o estructures complexes, 13 murs que delimiten estances i/o àmbits, i 4 estructures indeterminades que, ara per ara, apareixen com enderroc. El seu estat de conservació és variable, hi ha estructures força arrasades mentre, d'altres, han aparegut intactes. Aquest fet ens podria indicar diferents fases d'ocupació del terreny dins un mateix període. Pel que fa a l'àmbit del vilatge, es documenten dues fosses tipus sitja d'aquesta època, que són les estructures S21 i S46. Totes dues sitges presenten plantes circulars, seccions de tendència globular, i fons còncau. El material recuperat és molt escàs, només es documenta ceràmica rodada i, pel que fa a la S 46, destaca la presència nombrosa de pedres. Totes dues sitges apareixen juntament amb gran quantitat de sitges que encara estan pendents d'excavar.

Les estructures d'habitatge, o associades a activitats domèstiques (cabanes o possibles estructures cobertes), són de grans dimensions i es troben força arrasades, fet que dificulta la seva interpretació funcional ja que, en cap cas, s'ha pogut documentar cap nivell d'ús. Presenten plantes irregulars de tendència ovalada; les seccions resultants són irregulars, amb parets rectes o divergents i fons normalment còncaus. El material arqueològic recuperat està molt fragmentat i rodat. Això indica un cobriment gradual de les estructures, amb intervenció clarament antròpica atesos els alts efectius de material constructiu i les restes de fauna.

Documentem tres retalls, els dos més grans són R 23 i R 3. Tots dos tenen un nivell d'abocament o d'enderroc amb gran quantitat de pedres abocades al fons del retall, aquest fet és sobretot important en l'estructura 23. Aquesta estructura conserva una amplada de 405 cm, una longitud de 407 cm i una fondària de 73 cm. Està reberta per dos abocaments diferenciats: un nivell d'abocament de blocs i pedres adjacents a les parets i rebert per sediment argilós, amb presència de material constructiu (teules, *imbrex*...), ceràmica i fauna, restes de malacofauna marina i vidre; l'altre, el reblliment primer, està compost d'argila marró amb material ceràmic, fauna i blocs dispersos i destaca especialment la recollida de 210 fragments de *tegula* i 20 fragments d'*imbrex*, d'una reminiscència romana que pot enquadrar-se entre els segles IV i VI dC. Podria haver funcionat com a espai cobert o cabana però no hem constatat cap dispositiu intern (banqueta, llar, forat de pal...) que ens permeti verificar-ho, per tant, paral·lels morfològics i cronològics són els únics fonaments de la hipòtesi.

Es documenten diversos àmbits amb dos abocaments o enderroc importants: fonaments, murs i enderroc de les estances d'un vilatge. Tots els murs localitzats en aquesta zona tenen una morfologia semblant, estan realitzats amb grans blocs als cantons i, entremig, es col·loca pedra o còdols

⁵ Convencionalment s'accepta la cronologia de 1900-1350 ANE per aquest període. No s'han realitzat fins al moment datacions absolutes d'aquestes estructures.

de mida més petita. No semblen lligats amb cap tipus de morter i, per tant, semblen murs realitzats amb la tècnica de la pedra seca o lligats amb la mateixa argila. L'amplada dels murs no sobrepassa els 50-60 cm.

Pel que fa al material ceràmic, tot semblaria indicar que ens trobem dins d'un marc cronològic on es documenten fragments de ceràmica sigil·lada africana del tipus Clara D i DSP (Ceràmica paleocristiana). La ceràmica africana també està representada per cassoles tipus Lamboglia 9 A i 10 A, (Aguarod, 1991, p. 269 i pp. 322-325) datades entre el 400-450 dC. Pel que fa a la ceràmica comuna o de cuina també cal destacar la presència de vàries olles globulars de perfil en S. Es documenten plats tapadora de ceràmica comuna africana de cuina tipus Ostia III-332 i tipus Ostia IV 59. Es tracta d'un conjunt compost quasi exclusivament per ceràmiques de cuina de cuina reductora, de gran simplicitat formal i on predominen les formes tancades (olles). Aquestes presenten perfils en S, cos globular i vores exvasades de perfil triangular de llavi bisellat o engruixit. L'acabat acostuma a ser llis. Les formes obertes (cassoles) són clarament minoritàries, presenten parets còncaues, vores rectes o exvasades i llavis engruixits, triangulars o arrodonits.

Troblem paral·lelismes d'aquest context ceràmic en jaciments del prelitoral, com *Can Roqueta/Torre-romeu* (Oliva i Terrats, 2005; Terrats, 2006), la *vil·la romana de l'Aiguacuit* (Terrassa) o a l'*Església Vella de Santa Menna* (Sentmenat), (Coll; Molina; Roig, 1997), jaciments on aquests conjunts materials daten d'entre finals del segle V i el segle VI.

El conjunt de restes vítries correspon a una desena de fragments recuperats en les cabanes o estructures complexes irregulars. Les restes apareixen força fragmentades, si bé s'ha pogut documentar que formarien part de la vaixel·la domèstica, de vasos i copes.

Com a material constructiu mencionem alguns fragments d'*ímbrex* i de morter de calç i un *pondus* a UE1136.

En l'estudi preliminar de la fauna, es constata el predomini del boví, que apareix sempre sacrificat en edat adulta. En general, també s'observa un sacrifici en edat adulta del ramat dels *ovicaprins* on predominen les ovelles. Per contra, en el cas del Retall 23 UE1136 s'observen tant individus adults com joves o nounats entre les restes de porc. També es documenta malacologia marina, sobretot al retall E23 on es varen localitzar un conjunt de *Glycymeris sp.*, alguna d'elles perforada.

Finalment s'han recuperat restes d'escòria, tot i que s'han documentat peces determinables com una fíbula apareguda al R23, a la UE 1122 del R3 i una peça indeterminada de bronze en angle apareguda a la UE1136 del R23.

L'anàlisi del material ceràmic, així com les restes vítries recuperades, permeten situar cronològicament aquest conjunt entre els segles V i VI dC, sense que, fins al moment, s'hagin pogut establir diferents fases d'ocupació.

La necròpoli tardoantiga (s.IV-s.VI) (T-1, T-3, T-4, T-5, T-8, T-11, T-12) està formada, a excepció de la T-3, per fosses simples excavades al subsòl de llims carbonatats o graves, sense estructura de coberta. El retall acostuma a adequar-se a les dimensions de l'inhumat, i el cobriment es fa amb el mateix sediment on s'excaven. Sembla que totes tenen una tendència a forma ovoïdal, amb arrodoniment de la zona dels peus. No s'ha detectat, degut a l'arrasament de les tombes, cap element de senyalització que pogués tenir les mateixes, a excepció de T-3. Dues tombes, la T-8 i la

T-11, estan seccionades i, per tant, no es conserven en la seva totalitat.

En quant a la disposició i orientació dels individus, les tombes T-3 i T-5, estan orientades amb la capçalera a llevant, mirant a l'oest; en canvi les tombes T-8 i T-11 estan disposades al revés amb la capçalera a ponent, mirant a l'est.

La T-3 és l'única amb estructura de coberta, encara que no l'hagi conservat en la seva major part. Només es conserva una *tegulae*, que formaria part de la caixa de la tomba, situada als peus de l'individu, marcant el límit inferior de la tomba. També conserva una part de la caixa de lloses, a la dreta de l'individu, realitzada amb pedres o còdols de mida mitjana. Es tracta d'una inhumació primària articulada d'un individu, possiblement masculí, amb les mans agafades que descansen sobre el pubis. Cal destacar l'aixovar, una peça sencera de ceràmica en la part superior esquerra de l'individu sobre el pit amb una gerreta de cocció oxidant coll alt, vora arrodonida i amb nansa, dipositada amb motiu d'ofrena. També s'han documentat dos claus de bronze a l'altura de les tíbies, que podrien haver format part de la indumentària o caixa de fusta que hagués pogut complementar l'estructura de *tegula* i pedres. (Figura. 3a).

Figura 3a. Tomba 3

Figura 3b. Tomba 7

La T-5 és una fossa simple excavada a les graves amb un únic individu articulad. És possible que es tracti d'un masculí adult, d'edat indeterminada. A nivell gestual, el braç esquerre es troba uniflexionat al ventre. Algunes paleopatologies detectades en camp han permès constatar un húmer amb relleus molt forts de la musculatura dels bíceps, que denota activitat física del tronc superior o braços, i una lesió lítica de la part proximal de la clavícula dreta⁶. Els elements més característics són els objectes metàl·lics associats a l'individu: unes peces lonsàgiques de ferro, situades en la part superior dreta, a la mateixa alçada que el crani, que semblen ser parts d'una eina o una possible arma. L'altre element són la gran quantitat de rebladures o tatxes de ferro, que formarien part del calçat i que s'han documentat a sobre dels peus de l'individu. Cal destacar, també, la documentació d'un metacarp complet de *Bos taurus*.

En quant a la ceràmica documentada en l'aixovar de les tombes, destaquen les dues gerretes de coll alt, amb nansa,

⁶ Per acabar de confirmar aquestes hipòtesis esperem els resultats de l'estudi antropològic realitzat per Núria Armentano (Universitat Autònoma de Barcelona).

i coccio oxidada com a components d'ofrena de tombes. Aquest tipus d'ofrena i la seva disposició interna dins la tomba s'ha documentat en altres necròpolis, com *Can Tiano* a l'Ametlla del Vallès (Vallès Oriental), relacionada amb una vil·la romana.

Conjunt d'estructures alt medievals: sitges, tombes i fonaments de la capella romànica de Sant Llorenç de Boada

Dins del sector 1 és on es documenten totes aquestes estructures alt medievals. La tipologia de les sitges és bastant semblant, totes estan excavades al subsòl. La gran majoria són de planta amb tendència circular i amb uns perfils generalment amb formes molt esfèriques. La conservació de les mateixes és dispar, d'algunes es conserva més o menys la meitat de la sitja i en d'altres estan a un nivell inferior i, per tant, més arrasades a la vora del talús fet per les màquines. Els seus reblliments estan fets per argiles marró fosc compactes barrejades en molts casos amb grans còdols i graves amb molt poc material arqueològic. Cal destacar la troballa de tapadores de sitges, fetes de pedra, amb un forat al mig, que servia per poder aixecar la tapadora (S-3, S-11, S-39 i S-40).

Les tombes de tradició alt medieval (s. IX- s. XII) (T-2, T-6, T-7, T-9 i T-10) es situen dins l'àmbit de la capella de Sant Llorenç, intramurs on es varen localitzar 4 tombes infantils tipus caixa de lloses/grans còdols i una tomba adulta simple extramurs sense inhumat.

La Tomba 7 està formada per una caixa rectangular de lloses petites i pedres. Presentava coberta de petites lloses i grans còdols. Les mesures són: 100 cm de llargada per 59 cm d'amplada i una alçada de 38 cm. L'individu infantil, d'un o dos anys d'edat i de sexe indeterminat, estava orientat W-E, en posició decúbit supí. Es trobava articulat amb totes les extremitats esteses i sense cap patologia observable. El crani es localitzà molt malmès degut a una arrel intrusiva. Segons la tafonomia observada es va inhumar en espai buit. (Figura 3b.)

L'enterrament infantil en l'interior de les esglésies és un costum que es documenta ja en les primeres èpoques del cristianisme i que perdura durant l'edat mitja. Aquests enterraments es coneixen com enterraments d'albats⁷. En aquesta època, també hi havia el costum d'enterrar sota l'altar; es tractava normalment d'infants, persones innocents que eren venerades com si fossin una relíquia (Serra, 1990, p. 14). La Tomba 6 podria ser un exemple d'aquest últim fet esmentat, l'enterrament sota l'altar, ja que la seva situació i construcció més acurada així ho podrien indicar. Cal destacar, però, que aquesta tomba es va documentar sense coberta i sense individu. Pot ser que, al ser considerada una relíquia, fos saquejada durant la guerra civil o en qualsevol altre moment del passat.

Sembla ser que, de la necròpolis alt medieval, només es conserva la part d'enterraments d'albats a l'interior del recinte religiós; a l'exterior només es conserva una tomba sense individu (T-2). Un altre fet plausible és que també formessin part de la necròpolis tardo romana, ja que les tipologies de tombes fetes de caixes de còdols i lloses són comunes també a aquesta època, tal com passa al jaciment

de *Can Simó* (Sant Llorenç d'Hortons, Alt Penedès) on ens trobem davant d'una necròpolis romana-visigoda datada al s. VI i on, al llarg dels s. VI-VII, és comuna aquesta tipologia d'enterrament a les comarques d'Osona, del Bages, del Vallès i del Penedès. (Molina; Roig; Coll, 1994, p. 152).

No s'ha pogut extreure la planta de la capella romànica de Sant Llorenç de Boada en la seva totalitat, només conserva part dels fonaments del mur oest (UE 1004) i part dels fonaments del mur sud (UE 1002). Aquest àmbit també està delimitat per les restes d'un altre mur (UE 1051) i per una rasa o trinxera (UE 1041), amb direcció E-W, una amplada d'1,20 m i una llargada de 5 m. Els murs de fonamentació estan obrats amb grans còdols lligats amb morter de calç de color blanc. No es troben indicis del mur nord ni del mur est o *absis*. Per tant, l'església resta en un estat de conservació molt deficitari. Aquesta església-capella formava part d'un grup de tres esglésies construïdes dins del terme de la parròquia de Vic (Sant Llorenç, la que subsisteix molt modificada a Sant Sixt de Miralplà, i la de Sant Jaume), totes d'una sola nau, escapçades per un absis. Pel que fa a la cronològica, sabem per documentació escrita que la capella està datada del 1088. Durant la guerra civil es feia servir com a polvorí; durant el procés d'excavació s'han anat documentant varies espoletes de les bombes que es feien servir per a l'aviació, ja que la zona de *El Graell*, va ser utilitzada com a camp d'aviació.

Esperant que en algun moment es pugui reprendre l'excavació, pensem que aquesta capella podria tenir precedents d'una església paleocristiana anterior, tal com passa en molts altres indrets com l'*Església vella de Sant Menna* (Sentmenat, Vallès Occidental), *Sant Pau de Riu-sec* (Sabadell, Vallès Occ.), *Santa Maria d'Artés* (Bages) i *Santa Margarida de Martorell* (Baix Llobregat), on s'ha documentat la conservació dels edificis religiosos tardoantics fins a època alt medieval. (Coll; Molina; Roig, 1997, p. 7). Aquest fet estaria recolzat per la troballa de la necròpolis tardoantiga en el mateix àmbit de l'església, tot i que ara per ara, no tenim cap element arqueològic que ens ho permeti confirmar.

Pel que fa als materials d'aquest període, les restes ceràmiques recuperades en els nivells alt medievals són escasses i poc rellevants. D'una banda, a les sitges 3 i 11, només s'ha documentat una forma: una vora vertical amb llavi bisellat amb engruïment ametllat d'una cassola de pasta grisa de coccio reductora. D'altra banda, l'enderroc UE 1114, ha proporcionat 5 fragments de ceràmica grisa reduïda, fragments grollers i de ceràmica comuna oxidada amb decoració incisa amb línies horitzontals. A la UE 1148, estrat on s'assenta la UE 1147, el basament de pedres ha proporcionat ceràmica comuna reduïda, on destaca una vora arrodonida de superfície allisada lleugerament exvasada. Segons les dades faunístiques de l'estudi de les restes, en aquest moment l'espècie més consumida són les ovelles.

El molí fariner de Sant Llorenç

El molí fariner localitzat, en el **sector 3**, dins del mas de Sant Llorenç, es cita en un contracte de compravenda datat al s. XIII. Segurament, però, el molí sigui més antic i tingui un origen alt medieval, època durant la qual s'instaura el feudalisme a la comarca d'Osona (s. XI-XII). Cal remarcar que la masia de Sant Llorenç està a dalt d'un turonet on ens apareix la roca, i sembla ser que la part més antiga del mas seria d'una sola planta de forma rectangular.

⁷ Un albat (del llatí *albatús*, blanc) és una criatura morta abans d'arribar a tenir ús de raó o abans de rebre els Sagraments, per la qual cosa es creia que no tenia la marca del pecat original i molts cops era venerat com a relíquia.

No s'ha pogut fer l'estudi en detall ni l'excavació pertinent per tal d'assegurar la seva cronologia, fases i utilització, per tant les dades que tenim corresponen a un procés de neteja i estudi de paraments. Els elements que sí hem pogut observar són: la bassa, el cup o cacau, l'habitació o la sala on es molia el gra amb les dues moles, part de la calaixera o farinera, i l'alçador de ferro; per la part del darrera, a l'altura del carcabà, podem veure l'arc per on sortia l'aigua un cop feta servir per moure el rodet.

El molí fariner era un element quotidià en les comunitats pageses de l'alta edat mitjana. Com a recurs energètic per moure les moles de pedra que trituraven el gra s'utilitzava la força hidràulica. Fins a la fi de l'antic règim (s. XIX), en els grans dominis territorials de Catalunya, el *senyor* gaudia de monopolis sobre la propietat i l'explotació de certs serveis d'interès comú, com els molins, i aquests li representaven un bon ingrés, atès que el molí era d'utilització forçosa pels que vivien en el senyoriu. Aquestes instal·lacions varen proliferar al costat dels rius i rieres del país, com en el cas del molí de Sant Llorenç d'El Graell que té molt a prop el riu Mèder.

Figura 4. Conjunt R23 tardoantic

FRANCÉS, Joan (*coord.*) (2007). *Els Mallols. Un jaciment de la plana del Vallès, entre el neolític i l'antiguitat tardana*, Excavacions arqueològiques a Catalunya núm. 17, Barcelona.

MARTÍ, Miquel; CASAS, Joan (2008). *Estudi dels jaciments dels camps de Can Farigola i dels camps de Can Baulenes. Masies de Voltregà, Osona*. Premi Ajuntament de Manlleu. Document Inèdit.

MOLINA, Joan Anton; ROIG, Jordi; COLL, Joan Manel (1995). <<Can Simó, una necròpoli romano-visigoda inèdita a l'Alt Penedès>>. *Miscel·lània penedesenca*, Vol. 20.

OLIVA, Mònica; TERRATS, Noemí (2005). *El jaciment arqueològic de Can Roqueta/Torre-romeu. (Sabadell, Vallès Occidental). Campanya 2002-2003*. Memòria d'excavació dipositada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdita.

SAGRERA, Jordi (2008). *Les ceràmiques de producció ibèrica de Sant Julià de Ramis: el poblat i els camps de sitges*. Tesi Doctoral nov. 2001. Universitat de Girona.

SERRA CLOTA, Assumpta. *La mort i l'enterrament en època medieval*. *Dovella*, Núm. 34 (1990).

TERRATS, Noemí. (2006). *L'assentament tardoantic de Can Roqueta/Torre-Romeu (Sabadell, Vallès Occidental). Un exemple d'assentament rural*. *Empúries* n° xxx.

BIBLIOGRAFIA:

ALSINA, Jordi (2007). *Informe preliminar de la intervenció arqueològica a Sant Llorenç de Boada (El Graell), Vic (Osona)*. Informe dipositat al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Informe inèdit.

AGUAROD, Carmen (1991). *Ceràmica romana importada de cocina en la Tarraconense*. Institución Fernando el Católico. Zaragoza

BOQUER, Silvia; BOSCH, Josep; CRUELLS, Walter; MIRET, Josep; MOLIST, Miquel; RODON, Teresa (1995). *El jaciment de l'Institut de Batxillerat Antoni Pous. Un assentament de finals del calcolític a l'aire lliure de finals del calcolític*. Memòries d'Intervencions Arqueològiques de Catalunya, 15.

COLL, Joan Manel; MOLINA, Joan Anton; ROIG, Jordi (1997). Església vella de Sant Menna (Sentmenat, Vallès Occidental): fase I. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. 38